

**แนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง:
กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24
A Study of Guideline for Decreasing the Students' Violence in School by Mediator: A Case Study
of Nongkungsriwittayakarn School, Under the Office of Secondary Educational Service Area 24**

ทนง หลักคำ (Tanong Lukkham)*

เสาวณี ตริพุทธิรัตน์ (Saowanee Treputtharat, Ph.D.)**

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ เพื่อหาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การดำเนินการวิจัยมี 2 ระยะ ระยะที่ 1 กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ครูฝ่ายกิจการงานนักเรียน จำนวน 7 คน ผู้ปกครองนักเรียนเลือกแบบเจาะจง จำนวน 250 คน นักเรียนจำนวน 310 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 572 คน ระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย ครูแนะแนว จำนวน 1 คน นักเรียน ที่เป็นตัวแทน จำนวน 18 คนรวมทั้งหมด จำนวน 19 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่และร้อยละ แบบสังเกตแบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา (1) ด้านความรุนแรงทางร่างกายเป็นปัญหาที่พบมากที่สุด เนื่องจากนักเรียนอยู่ในช่วงวัยรุ่น ไม่สามารถระงับอารมณ์รุนแรงของตัวเองได้จึงเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น (2) ด้านความรุนแรงทางจิตใจเป็นปัญหาที่พบบรองลงมาเนื่องจากนักเรียนมาจากครอบครัวที่หลากหลายไม่ได้รับการดูแลทางด้านจิตใจ เป็นครอบครัวที่แตกแยกพ่อแม่หย่าร้างเป็นส่วนมากนักเรียนอาศัยอยู่กับญาติ (3) ด้านความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการทะเลาะหรือทอดทิ้ง ไม่พบปัญหาเพราะโรงเรียนได้ดำเนินการดูแลและมีระบบช่วยเหลือนักเรียน มีการเยี่ยมบ้านให้ครูฝ่ายกิจการดูแล และ (4) ด้านความรุนแรงทางเพศ ไม่พบปัญหาเพราะนักเรียนส่วนมากจะพักอยู่กับครอบครัวไม่ได้อยู่เพียงลำพังจึงไม่มีโอกาสเกิดปัญหาเรื่องเพศ 2) จากการดำเนินงานตามขั้นตอนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การสนทนากลุ่มพบว่า ผลการดำเนินงานทำให้ผู้บริหารและครูได้แนวทางในการลดความรุนแรงในสถานศึกษา ปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาไม่เพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะนักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีการขยายผล และประชาสัมพันธ์สู่เพื่อน ๆ ทำให้นักเรียนบางส่วนเริ่มมีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการลดความรุนแรงบ้างแล้ว ส่วนนักเรียนคู่กรณีที่เคยทะเลาะวิวาทกัน เมื่อผ่านกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางแล้ว ทั้งสองก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน หันมาเป็นเพื่อนกันช่วยเหลือกัน และให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่หวนกลับมาทะเลาะกันอีก

Abstract

This study of decreasing student violence by mediator in Nongkungsriwittayakharn School under the Office of Secondary Educational Service Area 24 was qualitative case study. It aimed to study the current

คำสำคัญ: แนวทางการลดความรุนแรง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

Keywords: Guideline Decreasing Violence, Mediator

* นักศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

condition and problems of student violence in Nongkungsriwittayakharn School in order to find the guidelines for decreasing student violence by mediator. Target group at the first period consisted of 572 persons including 5 school administrators, 7 teachers from student affair, 250 parents (purposely selected) and 310 students of sampling group. Target group at the second period consisted of 19 persons including a teacher from consulting affair and 18 student representatives. Research instruments included checklist form and interview form in which data analysis was made through value of frequency and percentage. Content analysis was also made toward data obtaining from observation form, interview form and focus group session.

Research findings were found that:

1) Current problems of student violence in school were found in 4 aspects; (1) the physical violence problems were found at the most level because the students were in teenage, they cannot control themselves so they were fighting. (2) the mental violence problems were found at the second level because the students came from variety families that did not care their mental, most of the students were broken-home and they stayed with their cousins, not their parents. (3) For violence of losing or abandonment were found that not problems, because the schools had been managed for taking care of the students; such as student counseling system, home-visiting and guidance teachers. (4) the sexual violence were found that not problems also, because most students stayed with their parents, not stayed alone. No chance for sex.

2) After implementing the process of decreasing student violence by mediator through focus group session to action, it found that administrators and teachers could have guidelines for decreasing violence in school. Problems of student violence were not increasingly found and tend to be continuously decreased. It was target group of students who extended results and publicized it to others. This could make some group of students getting realized and valued the importance of decreasing violence. For those students who have ever quarreled, after involving process of mediator, they forgave each other and became friends. They also helped each other and promised to have no more argument or fighting.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งในสังคมไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ขณะที่พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนทิศทางสังคม ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ ความไม่ไว้วางใจระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก ความขัดแย้งภายในประเทศที่มีมากและหลากหลายรูปแบบ เป็นสัญญาณบอกเหตุว่าสังคมไทยต้องเร่งรีบเตรียมการทบทวนและพัฒนาวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เคยใช้ในอดีต ซึ่งดูจะไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้สังคมสงบ เป็นธรรมและอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า เพราะในปัจจุบันการใช้ความรุนแรงในสังคมจะมีต้นทุนทางสังคมสูง ทำให้เกิดความเกลียดชังและความแตกแยกที่ยากจะสมาน นับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรง (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2542) วิถีชีวิตของประเทศไทยที่ปรากฏให้เป็นตามสื่อต่าง ๆ นั้นมีเรื่องราวทางสังคมอยู่เรื่องหนึ่งที่ถูกล่ามึงอยู่เสมอ คือ เรื่องราวของนักเรียน

ก่อการทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งปรากฏการณ์นี้อยู่ในความสนใจของสังคมโดยทั่วไป เพราะเยาวชนเป็นผู้ก่อเหตุและมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ กระทั่งต่อการดำรงชีวิตของคนทั่วไป ทำให้สังคมตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูง หน้าที่ดูแลปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้ง ของนักเรียนนั้นอยู่ในความดูแลของ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งหน่วยงานหลัก ทั้ง 2 หน่วยงานนี้ได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถในการควบคุมดูแล ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อว่า หากใช้กลไก 2 อย่าง คือ ด้านการศึกษา กับด้านกองกำลังตำรวจ เข้าควบคุมน่าจะดูแลได้ แต่ด้วยเหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นนั้นมีลักษณะการก่อตัวและพัฒนาเหตุการณ์ไปในทิศทางที่ควบคุมไม่ได้จนแม้แต่ผู้บริหารก็ยอมรับว่าปัญหานักเรียนตีกันเป็นปัญหาเรื้อรัง (จรินทร์ ลักษณวิศิษฐ์, 2553) ซึ่งจากงานวิจัยของสุธัมมา นามวงษา (2553) ที่ได้ทำการวิจัยแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านคำแคน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 2 พบว่า นักเรียนที่มีทักษะ

กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติและประสบผลสำเร็จในการเจรจาไกล่เกลี่ยทุกคู่กรณีและไม่กลับมาทะเลาะวิวาทกันอีก ปัญหาคลี่คลายและจบในโรงเรียนเพราะเขายอมรับผิดด้วยตัวเองไม่มีใครบังคับ แต่เป็นการยอมรับผิดที่เกิดจากการที่ได้มีโอกาสเขาได้หยุดคิดพิจารณาถึงสิ่งที่เขาได้กระทำไปแล้วประกอบกับหลักฐานและพยานที่มี และเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (2548) กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะช่วยให้นักเรียนมีสถานที่และเวลาที่จะนั่งลงและพูดกันในสิ่งที่เกิดขึ้นและทำอย่างใดจะจัดการกับปัญหาในอนาคต นอกจากนั้นยังช่วยเปิดโอกาสให้เรารู้จักเข้าใจคนอื่น ๆ มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีกลไกในการจัดการปัจจัยแวดล้อม ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์นี้ อีก ทุกสถานศึกษาจะต้องเน้นระบบการช่วยเหลือดูแลนักเรียน โดยจะต้องคัดแยกนักเรียนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงเพื่อดูแลอย่างใกล้ชิด มีการจัดทำหลักสูตรความเป็นพลเมืองที่ดี มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย จะต้องเข้มงวดในเรื่องระเบียบการแต่งกายรวมถึงติดตามพฤติกรรมชั่วร้ายอย่างใกล้ชิด (จรินทร์ ลักษณะวิศิษฐ์, 2553) จากเหตุการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว จะพบ ที่มาของความขัดแย้งมักจะเริ่มจากจุดที่มีเด็กวัยรุ่นที่รวมกันอยู่มาก ๆ และสถานที่ที่เด็กรวมกันอยู่มากที่สุดและนานที่สุด คือ โรงเรียน โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่หลายฝ่ายมองว่าเป็นแหล่งบ่มเพาะความรุนแรง ถ้าพิจารณาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่โรงเรียนแล้วเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่รับรู้โดยผ่านทางสื่อมวลชนที่ผ่านการเรียบเรียงเป็นเรื่องราวที่บอกเล่าได้ (สถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นและยุติธรรมจังหวัดขอนแก่น, 2552)

ผู้วิจัยในฐานะปฏิบัติงานด้านป้องกันและปราบปรามมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการเสริมสร้างวินัยและเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลพฤติกรรมนักเรียน ในแต่ละช่วงเวลาของแต่ละวัน เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนเกิดขึ้นจะพบเห็นพฤติกรรมต่าง ๆ โดยตรง ในการแข่งขันกีฬาประจำปี มักมีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทระหว่างนักเรียนร่วมโรงเรียน และต่างโรงเรียน หรือบางครั้งวัยรุ่นในเขตเทศบาลเข้ามาก่อวุ่นวายในโรงเรียน เมื่อมีงานรื่นเริงประจำปีเด็กวัยรุ่นกลุ่มนี้ก็จะก่อความวุ่นวายอีกพบว่า มีนักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น มั่วสุมกัน ดัดแปลงสภาพรถให้เกิดเสียงดัง ดื่มสุราเกินวัย อันควร เทียวเตร่ในเวลากลางคืน ประพฤติตนในทางชั่ว

(ปรีชา ใจบุญ, 2552) จากผลการดำเนินงานตามโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจากข้อมูลสารสนเทศผลการคัดกรองนักเรียนโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ ปีการศึกษา 2552 พบว่าในเรื่องความพยายามในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างนักเรียนด้วยกัน แม้ว่าครูนักเรียน และผู้ปกครองจะพยายามจัดการสถานการณ์อย่างดีที่สุด แต่ก็ยังมีความวุ่นวายเกิดขึ้นในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน เนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างนักเรียนเอง หรือแม้กระทั่งการทำงานในห้องเรียนก็ตาม ความขัดแย้งเหล่านี้หากไม่ได้รับการจัดการแก้ไขไกล่เกลี่ยโดยสันติวิธีอาจลุกลามใหญ่โตกลายเป็นเรื่องรุนแรงได้ เช่น กรณี ตัวอย่าง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พาเพื่อนที่เป็นวัยรุ่น ขับขี่รถจักรยานยนต์เข้ามาในโรงเรียนโดยพกพาอาวุธปืนเข้ามาด้วย ครูเวรไม่ยอมให้เข้าโรงเรียนจึงเกิดการโต้เถียงกัน และเหตุการณ์นักเรียนหนีเรียนไปมั่วสุมกันที่กระท่อมหลังโรงอาหารของโรงเรียน (ปรีชา ใจบุญ, 2552) ผู้บริหารมีแนวคิดในการจัดการศึกษาคือ ต้องการให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ นักเรียนมีคุณภาพได้มาตรฐาน ได้รับความเชื่อมั่น ศรัทธาจากผู้ปกครอง ประชาชนและหน่วยงานรอบด้าน และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ มีความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ชยัน มุ่งมั่นพัฒนาตนเอง มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยใส่ใจสิ่งแวดล้อม ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รู้จักแสวงหาความรู้ในทางที่ถูกต้องและใช้ความรู้ที่ได้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และสังคมโลก (กลุ่มนโยบายและแผน โรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ, 2552) เพื่อให้เกิดความสงบสุขและแนะนำให้เด็กปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ที่เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอและอยู่ในเขตเทศบาลอำเภอหนองกุงศรี เปิดทำการสอนในระดับมัธยมศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ การดำเนินการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เพื่อเป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาในการลดความรุนแรงอย่างสันติวิธี

คำถามการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ เป็นอย่างไร
2. แนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ
2. เพื่อหาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ความรุนแรง หมายถึง การกระทำใด ๆ โดยมุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือกระทำโดยเจตนา ในลักษณะที่น่าจะก่อให้เกิดอันตราย แก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคล หรือบังคับ หรือใช้อำนาจครอบงำผิดคลองธรรม ให้บุคคลต้องกระทำการ ไม่กระทำการ หรือยอมรับการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมิชอบที่เกิดขึ้นมี 4 ด้านดังต่อไปนี้ ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางจิตใจ และความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการละเลยหรือทอดทิ้ง
2. แนวทางการลดความรุนแรงโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง รูปแบบหรือข้อเสนอเพื่อลดความรุนแรงในสถานศึกษาที่สังเคราะห์ขึ้นจากการศึกษาเอกสาร ประยุกต์เข้ากับบริบทของสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การคัดเลือกตัวแทนนักเรียน หมายถึง การคัดเลือกนักเรียนที่มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ เป็นผู้ที่มีจิตอาสา เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 2) การฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน หมายถึง จัดอบรมให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่อง ความขัดแย้ง ความรุนแรง การสร้างความสมานฉันท์ และการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง 3) การฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง การจัดอบรมการฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง จากสถานการณ์จำลอง โดยแสดงบทบาทสมมติในการเป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางตามสถานการณ์ที่ได้รับ 4) การศึกษาดูงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาดูงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

ในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง และการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 5) การฝึกปฏิบัติจากสถานการณ์จริงในสถานศึกษา หมายถึง การฝึกปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจากเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา 6) การสรุปและประเมินผล หมายถึง การร่วมกันสรุปผลการนำแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียน โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางมาใช้ในสถานศึกษา ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม

3. การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง การเข้าไปมีบทบาทในการเจรจาหรือในความขัดแย้งของบุคคลที่สาม ซึ่งเป็นที่ยอมรับช่วยให้คู่กรณีทางออกเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงในประเด็นความขัดแย้งร่วมกันโดยสมัครใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) มีการดำเนินการเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อหาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ โดยใช้เครื่องมือ เป็นแบบตรวจสอบรายการ กับกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียน ผู้ปกครอง และแบบสัมภาษณ์ครู และผู้บริหารโรงเรียน ระยะที่ 2 เป็นการหาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียน และยืนยันข้อมูลกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนอาสาสมัครจำนวน 18 คน ครูแนะแนวจำนวน 1 คน เครื่องมือ เป็น แบบสังเกตแบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

2. กลุ่มเป้าหมาย การวิจัยครั้งนี้

1) กลุ่มเป้าหมายระยะที่ 1 คือ การสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ครูฝ่ายกิจการงานนักเรียน จำนวน 7 คน ผู้ปกครองนักเรียนเลือกแบบเจาะจง จำนวน 250 คน นักเรียนใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยการเปิดตาราง ของ R.V. Krejcie และ D.W. Morgan (อ้างถึงใน ประภาพร ศรีตระกูล, 2550) ประชากรจำนวน 1,600 คน ได้นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 572 คน

2) กลุ่มเป้าหมายระยะที่ 2 เพื่อหาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาการ ประกอบด้วย ครูแนะแนว จำนวน 1 คน นักเรียนที่เป็นตัวแทน จำนวน 18 คน ได้มาโดยการรับสมัครนักเรียนผู้มีจิตอาสาเข้าร่วมโครงการ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

จำนวน 2 คน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 7 คน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 9 คน รวมทั้งหมดที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในครั้งนี้ จำนวน 19 คน

3) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันแนวทางการลดความรุนแรง ผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 7 คนประกอบด้วยคณะครูและนักเรียนที่ผ่านการอบรม ศึกษาดูงาน และปฏิบัติจริงในสถานศึกษา เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย รองผู้อำนวยการ จำนวน 1 คน ครูฝ่ายกิจการ จำนวน 3 คน ตัวแทนนักเรียน จำนวน 3 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในระยะที่ 1 ประกอบด้วย

(1) แบบตรวจสอบรายการ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาฯ ใช้สำหรับสอบถามนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน

(2) แบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาฯ ใช้สำหรับสัมภาษณ์ ผู้บริหารและครู

2) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในระยะที่ 2

(1) แบบทดสอบ ผู้วิจัยทำการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน และการอบรมฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

(2) แบบสังเกต ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมที่มีส่วนร่วมของ ครู และนักเรียนระหว่างการฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน การอบรมฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การศึกษาดูงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การฝึกปฏิบัติจากสถานการณ์จริงในสถานศึกษา และการสนทนากลุ่ม

(3) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ ครู และนักเรียน หลังการฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน การอบรมฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การศึกษาดูงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การฝึกปฏิบัติจากสถานการณ์จริงในสถานศึกษา และการสนทนากลุ่ม

(4) แบบบันทึกการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

(5) แบบประเมินการปฏิบัติหน้าที่ในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

(6) แบบประเมินผลการปฏิบัติงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

(7) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาฯ มีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ แบบตรวจสอบรายการ สำหรับนักเรียนและผู้ปกครองและสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะที่ 2 การหาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนหนองกุงศรีวิทยาฯ โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

(1) แบบสังเกต ผู้วิจัยใช้แบบสังเกต ดังนี้

(1) สังเกต ครู และนักเรียนในระหว่างที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงาน (2) สังเกต ครูและนักเรียนในระหว่างที่ฝึกปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ย

(2) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ครูและนักเรียนกลุ่มเป้าหมายระหว่างการ เข้ารับและหลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ย และการดำเนินการจัดทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ (1) สัมภาษณ์ ครูและนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย ในระหว่างที่เข้ารับและหลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน และการฝึกเจรจาไกล่เกลี่ย (2) สัมภาษณ์ ครูและนักเรียนในระหว่างที่เข้ารับและหลังการดำเนินการจัดทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

(3) แบบทดสอบ ทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน และการอบรมฝึกทักษะการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

(4) แบบบันทึกการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ใช้บันทึกในการฝึกปฏิบัติจริงในโรงเรียน

(5) แบบประเมินการปฏิบัติหน้าที่ในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ใช้สำหรับประเมินผู้ทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ย โดย ครู นักเรียน

(6) แบบประเมินผลการปฏิบัติงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ใช้สำหรับประเมินผู้ทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ย โดยให้ผู้เข้ารับการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ประเมิน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การศึกษาการดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ ตามขอบเขตการศึกษาค้นคว้า และวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายการศึกษา

2) ตรวจสอบคุณภาพ และความถูกต้องของข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ โดยผู้วิจัยเลือกใช้หลักการสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) เป็นการใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี เช่น เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความตรง และเชื่อถือได้

3) การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ เป็นการแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบาย ซึ่งนำมาสู่การศึกษาค้นคว้า และแสดงแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาหรือปรับปรุง การลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง โดยนำข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมาจาก แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์พรรณนา เพื่อประเมินประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นว่า สิ่งใดที่ปฏิบัติ หรือเหมาะสมมากน้อยเพียงใด มีปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางต่อไป

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา ได้ผลการวิจัยดังต่อไปนี้ 1) ด้านความรุนแรงทางร่างกายเป็นปัญหาที่พบมากที่สุด เนื่องจากนักเรียนอยู่ในช่วงวัยรุ่น ไม่สามารถระงับอารมณ์รุนแรงของตัวเองได้จึงเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น 2) ด้านความรุนแรงทางจิตใจเป็นปัญหาที่พบบรองลงมาเนื่องจากนักเรียนมาจากครอบครัวที่หลากหลายไม่ได้รับการดูแลทางด้านจิตใจเป็นครอบครัวที่แตกแยกพ่อแม่หย่าร้างเป็นส่วนมากนักเรียนอาศัยอยู่กับญาติ 3) ด้านความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการทะเลาะหรือทอดทิ้ง ไม่พบปัญหาเพราะโรงเรียนได้ดำเนินการดูแลและมีระบบช่วยเหลือนักเรียน มีการเยี่ยมบ้านให้ครูฝ่ายกิจการดูแล 4) ด้านความรุนแรงทางเพศ ไม่พบปัญหาเพราะนักเรียนส่วนมากจะพักอยู่กับครอบครัวไม่ได้อยู่เพียงลำพังจึงไม่มีโอกาสเกิดปัญหาเรื่องเพศ

ผลจากการสอบถามของนักเรียน ด้านที่มีปัญหามากที่สุด คือ ความรุนแรงทางจิตใจ ร้อยละ 65.5 ด้านที่พบน้อยที่สุด คือ ความรุนแรงทางเพศ ร้อยละ 5.2

ผลจากการสอบถามผู้ปกครอง พบว่า สภาพปัญหาความรุนแรงในภาพรวม ด้านที่มีปัญหามากที่สุด คือ

ความรุนแรงทางกาย ร้อยละ 13.2 ด้านที่พบน้อยที่สุด คือ ความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือทอดทิ้ง ร้อยละ 5.2

ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหารและครู พบว่า ความรุนแรงทางร่างกาย นักเรียนส่วนมากไม่เคยถูกทำร้าย และไม่เคยทำร้ายผู้อื่นความรุนแรงทางเพศ นักเรียนส่วนมากไม่เคยถูกบุคคลอื่นกระทำและไม่เคยเห็นเพื่อนหรือเพื่อนเล่าให้ฟังว่าถูกบุคคลอื่นกระทำ ในลักษณะของการลวนลามทางเพศ หรือละเมิดสิทธิทางเพศ ความรุนแรงทางจิตใจ นักเรียนเคยถูกทำร้ายจิตใจ โดยการพูดถูกเหยียดหยาม ตำหนอ ใส่ร้าย บ้ายสี ควบคุมบังคับอย่างไม่มีเหตุผล แต่ไม่เคยทำร้ายจิตใจเพื่อน ความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการทะเลาะหรือทอดทิ้ง นักเรียนไม่เคยถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว

ผลการดำเนินการลดความรุนแรงของนักเรียนโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง โดยการพัฒนาคู และนักเรียนให้มีความสามารถในการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน 6 ขั้นตอนพบว่า จากการดำเนินการตามรูปแบบการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง พบว่าปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาไม่เพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะนักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีการขยายผล และประชาสัมพันธ์สู่เพื่อน ๆ ทำให้นักเรียนบางส่วนเริ่มมีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการลดความรุนแรงบ้างแล้ว ส่วนนักเรียนคู่กรณีที่เคยทะเลาะวิวาทกัน เมื่อผ่านกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางแล้วทั้งสองก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน หันมาเป็นเพื่อนกัน ช่วยเหลือกัน และให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่หวนกลับมาทะเลาะกันอีก สอดคล้องกับ วิบูลย์ ธรรมมะ (2550) พบว่า แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ของศาลจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ การกล่าวเปิด การกำหนดประเด็นข้อพิพาทความต้องการข้อเท็จจริงของคู่ความ การดำเนินการและการสำรวจตรวจสอบประเด็นข้อพิพาทในการประชุมฝ่ายเดียว การแก้ปัญหาความขัดแย้งในประเด็นที่พิพาท การจัดทำข้อตกลงเป็นสัญญาประนีประนอม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ จีรศักดิ์ ขำนายเวช (2550) แนวทางแก้ไขอย่างสันติ ควรเน้นที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ หมั่นอบรมสั่งสอนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ให้รู้จักระเบียบวินัยของสังคม และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่วัยรุ่น ธนภัทร แสงจันทร์, นพดล ตลับแก้ว, โยธิน เกษศิริโยธิน และ

สุธัฒมา นามวงษา (2553) ได้ศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงในสถานศึกษาด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง พบว่าเมื่อผ่านกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางแล้ว ทั้งสองก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน หันมาเป็นเพื่อนกัน ช่วยเหลือกัน และให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่หวนกลับมาทะเลาะกันอีก โดยลงลายมือชื่อไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในบันทึกประจำวันของฝ่ายปกครอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ปัญหาความรุนแรงทางร่างกาย ควรได้รับการแก้ไขทันที โดยสอนให้นักเรียนเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา หาวิธีการลดความขัดแย้งในโรงเรียน ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ให้นักเรียนรักใคร่ปรองดอง
2. ปัญหาความรุนแรงทางเพศ ครูและผู้ปกครอง ควรให้ความรู้ในการวางตัวกับเพศตรงข้าม ไม่ให้ไว้ใจคนแปลกหน้า ไม่เปิดโอกาสให้เพศตรงข้ามอยู่ด้วยกันสองต่อสอง ไม่แต่งกายยั่วยุ สอนให้รู้ถึงวิธีการทำทางหรือท่าที ที่เขาจะเข้ามาลวนลามหรือล่วงละเมิดสิทธิทางเพศ
3. ปัญหาความรุนแรงทางจิตใจ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน ควรเอาใจใส่ต่อนักเรียนที่มีพฤติกรรมชอบความรุนแรง ให้คำแนะนำทันทีเมื่อเห็นนักเรียนทำพฤติกรรมทำร้ายจิตใจ ให้การอบรมเรื่องของ สิทธิมนุษยชนที่พึงมี สอนให้เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ด้วยกันการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างที่เราเรียกว่า โอบอ้อมอารี เอาใจเขามาใส่ใจเราให้มาก ๆ
4. ปัญหาความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการละเลย หรือ ทอดทิ้ง ควรจัดให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาครอบครัวหย่าร้าง และ ช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง
5. การรับสมัครนักเรียนต้องเลือกนักเรียนที่มีคุณสมบัติ ที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ต้องมีวิสัยทัศน์ เนื่องจากต้องใช้ความน่าเชื่อถือ ในการเจรจาไกล่เกลี่ย ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีความรู้ความสามารถ เสียสละ เป็นผู้ที่มีจิตอาสา มีส่วนร่วมในการสมัครเข้าเป็นคณะทำงานเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสถานศึกษาด้วย
6. การฝึกอบรมให้ความรู้พื้นฐาน ควรใช้เวลากิจกรรมการปฏิบัติในเรื่องสถานการณ์ที่เป็นบทบาทสมมติให้

มากที่สุด และควรจัดการอบรมในเรื่องอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการลดความรุนแรงและการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมด้วย

7. การฝึกสถานการณ์จำลองนักเรียนต้องมีความชำนาญในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ควรให้ผู้ที่ได้แสดงบทบาทสมมติได้มีเวลาเตรียมตัวและได้รู้ล่วงหน้าว่าจะได้รับการเจรจาเรื่องอะไร เพื่อให้การแสดงบทบาทสมมตินั้นเหมือนจริงมากขึ้น

8. ควรศึกษาดูงานการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในสถานที่หลายแห่ง เช่น สำนักงานยุติธรรมจังหวัด สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด เป็นต้น เพื่อจะได้เปรียบเทียบกระบวนการและวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในแต่ละแห่ง

9. ในการปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางว่าในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนั้น ควรจัดห้องสำหรับการเจรจาไกล่เกลี่ยไว้โดยเฉพาะ คูณกรณีที่เกิดความขัดแย้งกันจะสามารถพูดคุยกันเป็นการส่วนตัว และปกปิดข้อมูลให้นักเรียนด้วย

10. ควรดำเนินการตามรูปแบบแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยให้มีการอบรมและจัดทำโครงการต่อไป เพื่อสร้างผู้ไกล่เกลี่ยรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนรุ่นเก่าที่กำลังจะจบการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา เฉพาะด้านเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาแบบเจาะจงได้ตรงประเด็น เช่น ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ความรุนแรงทางด้านอารมณ์ ความรุนแรงทางด้านสังคม และความรุนแรงทางด้านสติปัญญา เป็นต้น
2. ควรเพิ่มระยะเวลาในการทำการศึกษามากขึ้น เพื่อจะได้ข้อมูลนำมาเปรียบเทียบว่า เมื่อนำรูปแบบไปใช้ในสถานศึกษาแล้ว สามารถลดความรุนแรงในสถานศึกษาได้มากน้อยเพียงใด
3. ควรนำแนวทางในการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ขยายผลสู่สถานศึกษาอื่น เพื่อลดปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน ตามที่เป็นข่าวในปัจจุบัน
4. ควรนำผลการศึกษาที่ได้ในครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการจัดทำคู่มือแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มนโยบายและแผนโรงเรียนหนองสูงศรีวิทยาการ. (2552). **สารสนเทศ โรงเรียนหนองสูงศรีวิทยาการ**. กาลสินธุ์: โรงเรียนหนองสูงศรีวิทยาการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาลสินธุ์ เขต 2. (เอกสารอัดสำเนา).
- จิรศักดิ์ ขำนาญเวช. (2550). **แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี : กรณีศึกษาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในชุมชนชนบท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จรินทร์ ลักษณะวิศิษฐ์. (2553). **นักเรียนตีกัน ปัญหาเรื้อรัง ต้องฉีดยาแรง**. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2553, จาก <http://news.sanook.com/html>
- ธนภัทร แสงจันทร์. (2553). **การศึกษาแนวทางการลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาวิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นพดล ตลับแก้ว. (2553). **การศึกษาแนวทางการศึกษาแนวทาง การลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนเนรมิตศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต 2**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประภาพร ศรีตระกูล. (2550). **แบบฝึกและเอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชา 217720 ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปรีชา ใจบุญ. (2552). **บันทึกการรายงานการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่สายตรวจรถยนต์**. กาลสินธุ์: สถานีตำรวจภูธรหนองสูงศรีจังหวัดกาลสินธุ์. (เอกสารอัดสำเนา).
- โยธิน เกษศิริโยธิน. (2553). **การศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (2542). **กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางยุทธศาสตร์การนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง**. ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- _____. (2548). **คู่มือการเจรจาไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คลังวิชา จำกัด.
- วิบูลย์ ธรรมมะ. (2550). **แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ของศาลจังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุธัมมา นามวงษา. (2553). **การศึกษาแนวทาง การลดความรุนแรงของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านคำแคน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่นและยุติธรรมจังหวัดขอนแก่น. (2552). **โครงการพัฒนาศูนย์กลางทางการศึกษาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในสถานศึกษา**. ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.